

KARINA CHABOWSKA

POLSKIE DZIEDZICTWO KULTUROWE W KRAJACH EUROPY ZACHODNIEJ (9) *Zbiory muzealne w Szwajcarii*

Prezentowane wcześniej na łamach *Cenne, Bezcenne/Utracone* losy instytucji emigracyjnych i polonijnych oraz opisy ich zbiorów archiwalnych i bibliotecznych wymagają uzupełnienia o charakterystykę zgromadzonych tam kolekcji muzealnych. Specyfika tych instytucji zdeterminowała kształt ich zbiorów, opierających się głównie na gromadzonych pamiątkach narodowych i dziełach sztuki przekazywanych przez emigrację polską, nie tylko z kraju ich funkcjonowania, ale i z całego świata. Mając na uwadze właśnie pochodzenie obiektów, ekspozycja często kształtowana jest w taki sposób, by uhonorować darczyńców i depozytariuszy. Artykuł prezentuje podstawowe informacje dotyczące zbiorów muzealnych instytucji emigracyjnych i polonijnych w Szwajcarii¹.

Zamek w Rapperswilu

MUZEUM POLSKIE W RAPPERSWILU

Historia Muzeum Polskiego w Rapperswilu w Szwajcarii rozpoczęła się w 1870 r., kiedy to Władysław hr. Broel Plater (1808-1889) w dzierżawionym przez siebie zamku w Rapperswilu założył Muzeum Narodowe Polskie. Wielki wpływ na ten fakt miał upadek powstania styczniowego w 1863 r. i związane z tym reperkusje dla Polski i Polaków. Zamysłem twórcy było stworzenie muzeum pamiątek narodowych, a także ośrodka skupiającego przedstawicieli polskiego uchodźstwa. Cel ten osiągnął i od tej pory do Rapperswilu zaczęły napływać niezliczone darowizny i legaty, dzieła sztuki, pamiątki i militaria, książki i rękopisy, dzięki którym ekspozycja stopniowo rozrastała się. Jednym z ważniejszych wydarzeń w dziejach pierwszego muzeum na zamku w Rapperswilu było powstanie w 1896 r. w Wieży Prochowej mauzoleum, w którym umieszczono urnę z sercem Tadeusza Kościuszki.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, rozwiązania wymagała kwestia

testamentu hr. Platera, tj. przekazania zbiorów zgromadzonych w Rapperswilu do kraju. Pomimo decyzji Sejmu RP w tej sprawie z 1921 r., zbiory muzeum trafiły do Polski dopiero w 1927 r. Według sporządzonego inwentarza obejmowały one około 3 tysięcy dzieł sztuki, 2 tysiące pamiątek historycznych, 20 tysięcy sztychów, 9 tysięcy medali i monet oraz 92 tysiące książek i 27 tysięcy manuskryptów. Najbardziej wartościową część zbiorów, obejmująca księgozbiór i archiwalia, uległa niemal całkowitemu zniszczeniu w Warszawie w czasie II wojny światowej.

Od roku 1936 ponownie organizowano na rapperswilskim zamku wystawy, a tym samym powołano do życia Muzeum Polski Współczesnej. Ekspozycję nowego muzeum, powstałego pod protektoratem polskiego MSZ, rozszerzono o takie działy, jak: ogólnoinformacyjny, komunikacyjno-turystyczny czy gospodarczo-przemysłowy. Internowanie w 1940 r. w Szwajcarii ok. 13 tysięcy żołnierzy 2. Dywizji Strzelców Pieszych wpłynęło na powstanie biblioteki objazdowej, dzięki której zbiory biblioteki rapperswilskiej do końca wojny powiększyły się trzykrotnie, a ekspozycję poszerzono o dział poświęcony 2. DSP. Do muzeum trafiały materiały dotyczące historii i internowania jednostki, jej archiwum oraz książki i pamiątki od poszczególnych żołnierzy. Od 1945 r. kontrolę nad muzeum stopniowo przejmowały władze PRL. Jednak w latach 1946-1948 na czele muzeum stanął Zygmunt Stankiewicz, były internowany 2. DSP i późniejszy twórca prywatnego Polskiego Muzeum Historycznego w Muri. Coraz większa ideologizacja instytucji przez władze PRL, w tym likwidacja części ekspozycji, spowodowała w 1949 r. wypowiedzenie dzierżawy zamku przez władze miasta Rapperswil i w konsekwencji zamknięcie muzeum w 1951 r., a rok później przewiezienie całości zbiorów do Polski.

W odpowiedzi na likwidację muzeum w 1954 r. zawiązało się Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Polskiego w Rapperswilu. Wtedy też powstawało obecne muzeum, wspierane przez emigrantów pozostałych na obczyźnie po II wojnie światowej, szczególnie internowanych w Szwajcarii żołnierzy 2. Dywi-

Galeria malarstwa polskiego w Sali Polskiej Muzeum Polskiego w Rapperswilu

Salonik romantyczny w Muzeum Polskim w Rapperswilu

Kolekcja zegarków z XIX w. firmy Patek i Czapek (obecnie Patek Philippe) ze zbiorów rapperswilskich. Fot. z archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu

Urna, w której przechowywano niegdyś serce Tadeusza Kościuszki. Ze zbiorów Muzeum im. Tadeusza Kościuszki w Solurze

Pistolet Kościuszki z muzeum w Solurze

Wnętrze Muzeum im. Tadeusza Kościuszki w Solurze.

zji Strzelców Pieszych. W kolejnych latach zorganizowano kilka niewielkich wystaw czasowych, w tym wystawę z okazji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika, m.in. sukces tej wystawy sprawił, że w 1975 r. muzeum pozyskało dodatkową powierzchnię ekspozycyjną. Od 1978 r. działalność muzeum wspomaga finansowo Polska Fundacja Kulturalna „Libertas” z Rapperswilu.

Aktualna ekspozycja muzeum, prezentowana w części zamku (dziewięć pomieszczeń na drugim piętrze zamku) ma wielowątkowy charakter. Obejmuje ona związki polsko-szwajcarskie, historię polskich emigracji na Zachód, działalność Polaków w Szwajcarii, sylwetki wielkich Polaków (M. Kopernika, F. Chopina, A. Mickiewicza, M. Skłodowskiej-Curie, I. Paderewskiego, laureatów literackiej nagrody Nobla), walkę Polaków za wiarę i wolność (w tym dzieje 2. DSP), sztukę polską (malarstwo, miniatury, rzemiosło artystyczne, w tym sztukę sarmacką), świadectwa kultury żydowskiej w Polsce, sztukę religijną i folklor.

Interesującą częścią zbiorów jest licząca ponad 700 obiektów kolekcja malarstwa, której niewielką część stanowią przykłady malarstwa XVII i XVIII-wiecznego. Najliczniejszą grupę tworzy malarstwo XIX i XX-wieczne, szczególnie „polskich monachijczyków”: Józefa Brandta, Alfreda Wierusza-Kowalskiego, Józefa Chełmońskiego, Leona Wyczółkowskiego, Juliana Fałata, Wojciecha Kossaka, Teodora Axentowicza czy Zofii Stryjeńskiej. W zbiorach nie brak również dzieł malarzy kształconych w Paryżu: Ołgi Boznańskiej, Józefa Czapkiego, Vlastimila Hofmana.

Na szczególną uwagę zasługuje kolekcja 108 polskich miniatur, pochodzących z XVIII i XIX wieku, przekazanych muzeum przez rodzinę Tarnowskich z ich pałacu w Dzikowie. Są to głównie dzieła polskich miniaturzystów: Wincentego Lesseura, działającego na dworze króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i Walerii Tarnowskiej, ale również F.G. Remondiniego i H.F. Fügera. Na kolekcję składają się portrety postaci historycznych oraz miniaturowe kopie arcydzieł malarstwa europejskiego (m.in. Rubensa i Rembrandta).

Unikatowy charakter ma zbiór gemm rzeźbionych w muszli ze scenami z historii Polski oraz postaciami bohaterów narodowych, wykonanych w zakładzie Luigi Bianchiniego z okolic Neapolu w połowie XIX w., na zamówienie Henryki Capelli z Dzieduszyckich. Prezentowany na ekspozycji pierwszego muzeum w Rapperswilu zbiór w 1927 roku przewieziony został do Polski. Obecnie eksponowane w Rapperswilu gemmy z portretami uczestników powstania styczniowego stanowią depozyt Muzeum Narodowego w Warszawie.

Wśród rzemiosła artystycznego największą grupę stanowi ceramika, lecz najciekawszym zespołem jest kolekcja kilkunastu tabakierok zdobionych scenami o tematyce patriotycznej oraz kolekcja zegarów i zegarków. W muzeum znajduje się między innymi kilka zegarków światowej sławy firmy Patek i Czapka, która swą nazwę wzięła od nazwiska swoich założycieli – Antoniego Norberta Patka, powstańca listopadowego i Franciszka Czapka. W XIX w. to właśnie ich firma na życzenie polskich emigrantów zdołała zegarki motywami heraldycznymi, religijnymi, jak Matka Boska Ostrobramska, czy też wizerunkami Mickiewicza i Kościuszki.

Ekspozycja muzeum obecny kształt uzyskała w latach 80. XX w., a nowe plany ekspozycyjne realizowane są przy współpracy Muzeum Historii Polski, dzięki finansowemu wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

MUZEUM IM. TADEUSZA KOŚCIUSZKI W SOLURZE²

Istniejące od 1936 r. w Solurze muzeum, założone staraniem Rządu Polskiego i Kantonu Solury, znajduje się na pierwszym piętrze domu, w którym Tadeusz Kościuszko (1746-1817) spędził dwa ostatnie lata swojego życia. Fakt ten upamiętnia znajdująca się na fasadzie budynku od 1865 r. tabliczka pamiątkowa z białego marmuru.

Ekspozycja mieści się w dwóch przestronnych pomieszczeniach. W jednym z nich mieszkał i zmarł Tadeusz Kościuszko. Wnętrze udało się odtworzyć na podstawie zachowanej w Muzeum Naro-

dowym w Krakowie akwareli przedstawiającej pokój Naczelnika, a sporządzonej jeszcze za jego życia przez jednego z gości. Na potrzeby ekspozycji wykonano między innymi kopię oryginalnego łóżka Kościuszki, które w XIX w. trafiło do zbiorów rapperswilskich, a stamtąd w 2. poł. lat 20. XX w. do Polski. Na wystrój pokoju składają się również: rzeźbiony orzeł, obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej, a także stojąca na postumencie urna z brązu, wykonana w 1899 r. przez Wincentego Trojanowskiego do mauzoleum Kościuszki w Rapperswilu. Urna ta, przeznaczona do przechowywania serca Naczelnika, przyozdobiona jest płaskorzeźbą Kościuszki, heroldem i orłem. W niej serce wielkiego Polaka trafiło do Polski, na Zamek Królewski w Warszawie. Kilka lat później urna powróciła do Szwajcarii jako dar dla wówczas nowopowstałego muzeum w Solurze.

Na ścianach prezentowane są portrety, grafiki oraz kopie przedstawień Kościuszki z różnych okresów jego życia. Najcenniejszy zabytek to, zakupiony do zbiorów w 2006 r., mały pistolet kieszonkowy Kościuszki, z którym Naczelnik miał się podobno nigdy nie rozstawać. Pistolet ten, o niezwyklej klasie rusznikarskiej, pochodzi z manufaktury Aubron à Nantes.

Opiekę i zarząd nad Muzeum sprawuje, powstałe jeszcze w 1936 r., Towarzystwo Kościuszkowskie. Opiekuje się ono również pomnikiem Tadeusza Kościuszki wzniesionym w 1817 r. na dawnym cmentarzu w Zuchwil koło Solury i znajdującą się tam kaplicą poświęconą pamięci poległych żołnierzy polskich 2. Dywizji Strzelców Pieszych.

MUZEUM IGNACEGO JANA PADEREWSKIEGO W MORGES

Osobę wielkiego kompozytora, pianisty i męża stanu łączy się zazwyczaj z jego koncertami i działalnością polityczną w USA. Jednak to w Szwajcarii, a konkretnie w Rion Bosson niedaleko Morges, Ignacy Paderewski (1860-1941) osiadł na stałe w zakupionej przez siebie w 1899 r. posiadłości. Niestety, w latach 60. XX w. na terenie posiadłości Pade-

rewskiego wytyczono autostradę, a dom zburzono. W 1977 r. powołano w Morges do życia Towarzystwo im. Paderewskiego, które w 1991 r. otrzymało od gminy niewielkie pomieszczenie w Centrum Kulturalnym w Morges. To właśnie tu powstało Muzeum Paderewskiego, które ze względu na swoją wielkość nazywane jest „Salonikiem”. Prezentowane są tutaj pamiątki związane z 40-letnim pobytem Paderewskiego w Szwajcarii, m.in. pianola, na której często ćwiczył, czy frak, w którym dawał koncerty. Prawie wszystkie meble i przedmioty prezentowane w muzeum pochodzą z willi Paderewskiego w Rion Bosson.

Działalność muzeum możliwa jest dzięki zapałowi kilku entuzjastów-społeczników i wsparciu władz miasta oraz Ambasady RP w Bernie, jak również Stałego Przedstawicielstwa RP przy ONZ w Genewie.

POLSKIE MUZEUM HISTORYCZNE W MURI

Muzeum znajduje się w pomieszczeniach dawnego klasztoru na zamku w Muri, koło Berna. Założone zostało w 1984 r., jako prywatne muzeum, przez Zygmunta Stankiewicza von Ernsta, polskiego rzeźbiarza i filozofa, który w latach 1946-1948 był dyrektorem Muzeum Polskiego w Rappeswilu. Muzeum w Muri powstało z zamysłem przekazania przyszłym pokoleniom Polaków prawdziwej historii Rzeczypospolitej. Trzon zbiorów stanowią polonica skupowane przez rodzinę von Ernstów na międzynarodowych aukcjach sztuki. Zbiory obejmują głównie: ikonografię, kartografię, numizmaty i militaria.

Inwentarz przeszło tysiąca obiektów sporządzony został przez specjalistów z Muzeum Narodowego w Warszawie. Część zbiorów nadal pozostaje poza inwentarzem. ■

PRZYPISY

¹ Charakterystykę zbiorów bibliotecznych i archiwalnych polskich instytucji w Szwajcarii podejmowały już wcześniej na łamach *Cenne, Bezcenne/Ultracone* Anna Krochmal (nr 1 (46) styczeń-marzec 2006 oraz nr 4 (57) październik-grudzień 2008 oraz Hanna Łaskarzewska i Mariola Figiel nr 2 (59) kwiecień-czerwiec 2009)

² Dostępna jest od niedawna niemieckojęzyczna strona muzeum www.kosciuszkomuseum.ch; wkrótce strona będzie również w języku polskim.

Muzeum Paderewskiego w Morges, zwane „Salonikiem”.
Fot. Barbara Zeydler-Zborowska, Towarzystwo Paderewskiego w Morges

Wnętrze Polskiego Muzeum Historycznego w Muri.
Fot. Krystyna Orłowicz-Sadowska, Stowarzyszenie Nazareth Famille, Paryż

Polskie Muzeum Historyczne w Muri